

Qoraqalpoq Kostymining Ahamiyati

Yunusxodjayeva Nilufar Doniyorovna

Namangan To'qimachilik Sanoati Instituti "Dizayn" kafedrası assistenti

Annotatsiya: Qoraqalpoq kostyuminig ahamiyati va tahlili. Qoraqalpoq Kostyumni turlari haqida ma'lumotlar. Zargarlik buyumlarining Qoraqalpoq xalqinig kostyumida bugungi kunda tahliliy ma'limotlari.

Kalit sozlar: Milliy liboslar, amaliy san'ati, Kashtachilik, naqshlar, do'ppilar, haykele, bezaklar.

Bugungi kunga kelib, zamonaviy naqshlar uslublari va oldingi avlodlardan qabul qilingan barqaror naqshlar bilan ajralib turadi. Shu sabab naqshlar turlari o'rganilib tahlil qilinmoqda.

Qoraqalpoq milliy liboslari xalq amaliy san'atining nodir qatlamini tashkil etadi. Qoraqalpoq milliy liboslar va naqshlari o'z kelib chiqish tarix va boy madaniy merosiga ega. Qoraqalpoq xalq amaliy san'ati ko'p asrlik an'analarning saqlanib qolinishi hamda rivojlanishi natijasida ma'naviy-axloqiy tiklanishiga sabab bo'ldi. Shu bois, bugungi kunda Qoraqalpoq milliy qadriyatlar, urf-odatlar va naqshlari o'rganilib tahlil qilinmoqda.

Qoraqalpoq milliy liboslarning xalq amaliy san'atida o'ziga xos ahamiyatiga ega. Bunda milliy liboslar yaxlit ansambl ko'rinishida shakllanganligi milliy liboslar madaniy hayot tarzi va urf-odatlarini bilan cham barchas bog'liqdir.

Qoraqalpoq milliy naqshlarini o'rganish va tadqiq etishning maqsadi madaniy boy me'rosni o'rganib, yanada boyitishdir. Qoraqalpoq milliy liboslar asrlar davomida yaxlit san'at asari ko'rinishida shakllangan. Bunday ko'rinishidagi milliy liboslar yillar davomida ko'pgina etnogroflarni o'ziga jalb etib kelgan, xalq amaliy san'atining ahamiyati bugungi kunga kelib dolzarb masalalardan biriga aylandi va madaniy merosga katta ahamiyat berilmoqda.

Zamonaviy moda yo'nalishida dizaynerlarning Qoraqalpoq xalq amaliy san'atidan ijodiy manbaa sifatida ishlatilishini ko'rishimiz mumkin. Buning eng asosiy sababi, bizning diyor o'ziga xos tarixiy madaniy me'rosiga boy davlatdir. Xalq amaliy san'ati bugungi kunda mutaxassislar tadqiqot ob'ektiga aylandi.

Qoraqalpoq kostyumi xalq tarixining noyob yodgorligidir. Voyaga etgan ayollar kiygan kiyimlarning rangi va naqshlari qizlar va yosh ayollar kiygan kiyimlardan farq qiladi. To'q qizil (bordo) rangdagi yoki engil matodan tikilgan ko'ylaklar va xalatlar keksa ayollar tomonidan kiyilgan. Qizlar va yosh ayollarning kiyimlari qizil, to'q sariq va ko'k rangdagi matolardan foydalangan. Bu rang qorong'u kuchlardan ximoya qiladi deb hisoblangan va shuning uchun ayollarning farzand ko'rish qobiliyatining "ximoyasi" deb hisoblangan. Shuning uchun, qizil rang hayotning ramzi, qon va olov rangi sifatida foydalanilgan. Shuning uchun boshlaridagi "Jegede" va "qizil kemeshek" qizil rangda bo'lgan. Turmushga chiqmagan yosh qizlar shunday bosh kiyimlarida turmushga chiqishardi va ularni keksalikka qadar, (bola tug'ish qobiliyatini yo'qotmaguncha) kiyib yurilardi. Keyin qizil kemeshek oq rangga almashtirildi - kemeshek kabi, qizil jagedelar oq rangga almashtirildi. Oq rang keksa yoshdagi, jismoniy va ma'naviy poklangan ayolning rangi sifatida foydalaniladi 1-rasm.

Oq rang -sovuq, bo'shliq (bolalar tug'ish qobiliyatini yo'qotish) va o'lim (sidig'a oq motam rangi edi). Moviy rang ham qayg'u va o'lim ramzidir.

1-rasm. Yosh ayol va o'rta yoshlarli ayollar libosi

Lekin, bayramona ko'k libosi bundan mustasno bo'lib, u barcha bayromona marosimlarda kiyiladi. Uning Markaziy Osiyodagi boshqa xalqlarning liboslari bilan o'xshashi yo'q. Indigo (to'q ko'k) ko'k to'y libosi, bir tomondan, yoshlik go'zalligi uchun, motam, oila bilan vidolashuv ma'nosini anglatardi, ikkinchi tomondan, bu rang osmon rangini, yuqori dunyoni anglatadi. Ushbu libosda oq va sariq ranglar bilan qizil-malina rangli kashtalar bilan bezatilgan va ko'k rangli motam ko'ylagidan ajralib turadi. Qizil xalat bilan, yosh qizlarning ajralmas elementi edi. To'ydan keyin, birinchi farzandi tug'ilgunga qadar, yosh ayollar xuddi shunday kiyim kiyishar edi. Oilada farzand dunyoga kelishi, to'y liboslari, xuddi shu ranglarda lekin, oddiyroq kiyimlarga almashtirishga sabab bo'lar edi.

2-rasm. Kelin kostyumi

Qoraqalpoq liboslari go'zalligi va noyoblighi bezaklari bilan ajralib turadi. Kashtachilikning naqshlari juda g'ayrioddiy va o'z ma'no mazmuniga ega. Qoraqalpoq liboslari atrofdagi tabiatni, zargarlik buyumlari, etnik tarix, xalq e'tiqodi va tasvirlari bilan bog'liq tumorlar, totemlar o'z ma'nolariga ega. Ba'zi bezak naqshlarining o'ziga xos nomlari va ramziy ma'nosi bor: "tuya izi" maqsad va ishonchga intilish ramzini bildirs, "qo'chqor shoxlari" boylik va farovonlik ma'nolarini anglatadi.

Ko'k ko'lakning kashta naqshlari axborot berish xususiyatiga ega bo'lib, ayolning ijtimoiy mavqeiga va uning ma'lum bir oilaga mansubligini ko'rsatib beradi.

Kelinning to'y libosining ajralmas qismi "saukele" bosh kiyimidir, uning shakli dubulg'a shaklidir.

Qoraqalpoq ayollar va erkaklar do'ppilari bir biridan ajralib turadi. Ayollarning do'ppilarida popuklari bor va naqshlari aylana egri chiziqlardan foydalanilgan. Erkaklar do'ppilarida esa naqshlari sinq to'g'ri chiziq bilan boyitilgan. Ayollar do'ppisida popuklari chap tomonda bo'lsa, demak ayol turmushga chiqmagan, agar o'ng tomonda bo'lsa, ayol turmushga chiqqanligini anglatadi. Bolalar do'ppilarida popuk tepasida joylashgan bo'ladi. Keksa yoshdagi odamlar dumaloq oq do'ppilarni kiyishardi, lekin, popuklari bilan emas edi, chunki tepasida kichik popuk uzoq umr davomida eskirgan va faqat kichik popukcha qolar edi. Qoraqalpoq do'ppilarining bezaklari insonning butun hayotini tarjimai holini o'zida mujassam etgan bo'lib, har bir elementning o'ziga xos ma'nosi bor. Agar bezakda kungaboqar gulini bildiruvchi elementlar mavjud bo'lsa, demak bu inson yog'chi, aylanadagi yashil gulli chiziq bug'doyni anglatadi, bu dehqonlar oilasini anglatadi. Qo'chqor shoxlari bilan bezatilgan do'ppi bu chorvadorlar oilasi ekanligini anglatadi. Gullaydigan o'rik daraxtini ifodalovchi yorqin gular, bog'bonlar oilasini kelib chiqqanini bildiradi. "Malikaning tupurishi" deb ataladigan bezaklardan biri yovuzlikdan ximoya sifatida xizmat qiladi. Afsonaga ko'ra, qadim zamonlarda bir malika kashtachilarning go'zal ishini ko'rib qolib va unga tuflaydi, yomon ko'zlardan saqlash uchun va bu qirollik tupurigi bezakka mos keladi, shundan so'ng shu tufuk shaklida kashta tikiladi.

Barcha qoraqalpoq zargarlik buyumlari uzoq vaqt davomida tumor bo'lib, yomon ko'zlardan saqlash maqsadida xizmat qilgan va zargarlik buyumlarining marosim va diniy ma'nosiga katta ma'nosiga ega bo'gan. Zargarlik san'atida juda ko'p sirlar mavjud bo'lib. Shu bilan birga, ijtimoiy va yoshning qat'iy qoidalarga rioya qilingan differentsiatsiya - zargarlik majmualarida murakkablashtirish tendentsiyasi mavjud. to'siq - bolalikdan nikoh yoshiga qadar va uni keksalikka qadar asta-sekin soddalashtiring. Qizlarning zargarlik buyumlari yovuz kuchlarni "quvib chiqarish" qobiliyatiga ega bo'lgan talismans va tumorlarning ko'pligi bilan ajralib turardi.

Qoraqalpoq ayollar an'anaviy taqinchog'i - tumor haykele, o'zining original talqini bilan ajralib turadi. Bu silindrsimon tumor qutisi bo'lib, tepa qismi buqa shoxlari shaklida yasalgan. Silindrsimon tumor qutini ichiga duolar yoki xat yozilib berkitib qo'yilgan. Ma'lumki, ko'plab xalqlar hayvonlar va qushlarning shoxlari, tishlari, tirnoqlari, patlari o'zlarining maxsus unumdorligi yoki kuchi bilan ajralib turadigan sehrli xususiyatlarga ega.

Vaqt o'tishi bilan naqshlarning ahamiyati pasayadi, ularning sehrli va marosim funksiyalari bir muncha unutiladi. Shunga qaramasdan an'anaviy bezaklar va shakl unutilmaydi. Zamonaviy dizaynerlar ularni yangi mazmun bilan to'ldiradi, ularga yangicha mazmun va yangicha ohang bag'ishlab o'z liboslar to'plamini yaratishga harakat qilishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbek xalq amliy-bezak san'ti: Bezakli al'bom / Tuzuvchi-muallif Sh.K. Shoyoqubov; ishchi gruh, Z. Isajonova va boshq.: tarj.: Z. Shohasanova, I. Maslekova.-T.: "O'zbekiston", 2009.-136 b.
2. Rempel L.I. "Цепь времён"- T: . G.Gulyama, 1987

3. N.Sodiqova. O‘zbek milliy kiyimlari (XIX-XX asrlar) , Toshkent 2003. Sharq.
4. Т.А. Абдуллаев, С.А. Хасанова . Одежда узбеков (19-начало 20в). Ташкент,1978.
5. Алибекова М. И., Пармон Ф. М. Элементы информационной базы композиционно-конструкторских особенностей Дагестанского национального костюма // Вестн. МГУДТ. 2005.
6. Ўзбек миллий либосларнинг халқ амалий санъатида аҳамияти/ Yunusxodjayeva N.D/ 2014 Toshkent
7. karakalpak.com
8. advantour.com
9. [/karakalpakstan/tradition/](http://karakalpakstan/tradition/)
10. Foto Taras Volikov